

УДК 331.1

К.В. Красночубенко, доц., канд. екон. наук

С.І. Сергійчук, викладач

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ

Розкриті різні підходи до визначення поняття "продуктивність праці" в різних сферах економіки. Визначена проблема відсутності вітчизняних розробок в сфері оцінки продуктивності праці невиробничого персоналу. Досліджені різні підходи при яких деякі показники (продуктивності, ефективності, результативності та якості праці) розглядалися як більш ширшими ніж інші, визначені переваги і недоліки даних підходів. Систематизований понятійний апарат у вигляді схеми показників продуктивності й результативності праці.

Раскрыты разные подходы к определению понятия "производительность труда" в разных сферах экономики. Определена проблема в отсутствии отечественных разработок в сфере оценки производительности труда непроизводственного персонала. Исследованы различные подходы, при которых некоторые показатели (производительности, эффективности, результативности и качества труда) рассматривались как более широкие, чем другие, определены преимущества и недостатки данных подходов. Систематизирован понятийный аппарат в виде схемы показателей производительности и результативности труда.

Different approaches to definition of concept "labor productivity" in different spheres of economy are opened. The problem in absence of domestic development in sphere of an estimation of labor productivity of the non-productive personnel is determined. Various approaches at which some

parameters (productivity, efficiency, effectiveness and qualities of labor) were considered as wider than others, investigated advantages and lacks of the given approaches are determined. The conceptual device as the circuit of parameters of productivity and effectiveness of labor is systematized.

Ключові слова: продуктивність, ефективність, результативність та якість праці.

Постановка проблеми. Не зважаючи на те, що одним з найважливіших понять, які характеризують процес праці, є продуктивність праці, в економічній літературі щодо цієї категорії немає однозначного визначення. Дослідження теоретичних засад вказує на те, що серед економістів відсутня єдина точка зору з приводу трактування та розмежування категорій "продуктивність", "ефективність", "результативність" та інших властивостей праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні проблеми продуктивності праці знайшли своє відображення в основоположних роботах науковців минулого: А. Сміт, Р. Оуен, Ч. Беббіджем, О.Конт, Н.Сеніор, Ф.Тейлор, Г.Емерсон, А.Файоль, Ф.Гілберт, Б. Сзем, Ф. Бастиа, К.Маркс. Серед сучасних вчених-економістів суттєвий внесок в розвиток теорії й практики зробили: Д.Скот Синк, Д.Кендрик, Е.Деннісон, С.Фабрикант, Р.Солоу, Д.МакГрегор, Т.Питерс, Р.Уотермен, М.Х. Маскон, П.Друккер, Д.П.Богиця, І.К.Бондар, Р.В.Гаврилов, Б.М.Генкин, О.Е.Германова, А.М.Колот, В.С.Астраускас, М.Абрамович, І.І.Прокопенко.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні поглядів провідних вчених на продуктивність праці та в систематизації понятійного апарату.

Виклад основного матеріалу. Продуктивність праці досить широке економічне поняття та, як усяке поняття, характеризується змістом (повнота обліку витрат праці) і обсягом (рівень управління).

За обсягом поняття продуктивності праці охоплює економіку в цілому, галузі, підприємства, робочі місця, окремі продукти. Змістом

(ознакою) її може бути валовий виробіток на одного працівника, обсяг виробленої чистої продукції або кількість деталей на відпрацьований час. Основна відмінність застосування поняття продуктивності праці в теорії й практиці зарубіжних країн від його трактування в нашій практиці саме за обсягом: по вертикалі, за рівнем управління, вони збігаються (от окремого працівника до рівня держави в цілому), по горизонталі, за повнотою обліку витрат праці, крім виробничої сфери в зарубіжних країнах воно охоплює також всю сферу послуг (включаючи урядові заклади), а у виробничій сфері – всі категорії працівників, а не тільки так званих продуктивних (рис.1).

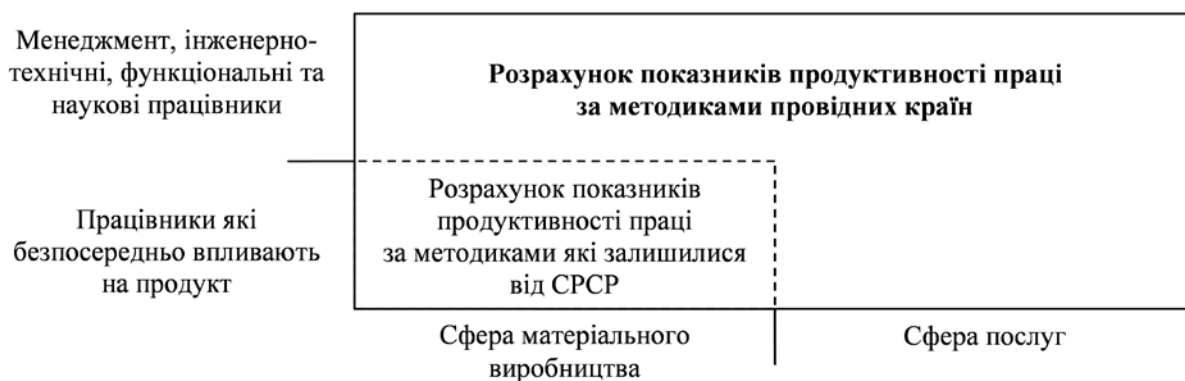

Рис. 1. Економічні сфери, для котрих розраховують продуктивність праці в провідних країнах з розвинутою ринковою економікою

Серед українських вчених відсутня єдина точка зору з приводу трактування та розмежування в поняттях продуктивна чи не продуктивна праця. Цей недолік який залишився від радянських часів й не так далеко відійшов від трактувань Адама Сміта. Предмет даної книги в сучасних умовах вже не має права на існування і є анахронізмом. Представники професій, праця яких в часи А. Сміта не закріплювався ні в якому матеріальному продукті, зайняла в структурі зайнятості розвинених країн домінуюче місце. Послуги здобули продуктивний характер і враховуються як рівноправна частина валового національного продукту. А тим часом серед українських вчених уявлення про продуктивну й непродуктивну працю як би застигли на рівні тої епохи, коли практично єдиним джерелом багатства й добробуту була фізична праця безпосереднього виробника

матеріальних благ. Термін "невиробнича діяльність" занадто часто розшифровується на практиці як "непродуктивна діяльність". І це негативно позначається на оцінці тенденцій розвитку професійної структури зайнятості, проявом чого можуть служити свідомі й несвідомі спроби закріпити сформовану в нашій країні в період індустріалізації структуру кадрів, характерну для економіки з перевагою ручної й машинно-ручної праці.

Постає необхідним перестати прислухатися до активних прихильників витратного господарського механізму, що звикли віддавати перевагу не технічному переозброєнню й впровадженню праце-зберігаючи технологій, а перенасиченню виробництва надлишковою чисельністю робітників, які безпосередньо впливають на продукт. Продукція наших підприємств не витримує конкуренції із закордонної саме в тих параметрах, які забезпечуються різними групами невинробничого персоналу. Якщо звернутися до світового досвіду, тоді на одне нове робоче місце в машинно-ручному виробництві необхідно 3-4 і більше нових місць "невиробничого" характеру.

Під продуктивним можна розуміти тільки працю з безпосереднього випуску продукції, тоді продуктивність робочого місця (цеху, підприємства) – це сумарна продуктивність окремих працівників на конвеєрі. Але можна розглядати як продуктивну також працю й організаторів виробництва, які з'єднують живу й упредметнену працю в єдиний технологічний процес. Про те, наскільки ефективно таке з'єднання – через організаційну структуру виробництва, систему стимулювання, набір технологічних рішень, – може свідчити відповідний показник продуктивності. В остаточному підсумку, ціль виміру продуктивності праці – знаходження резервів підвищення її рівня. Основні резерви сьогодні, швидше за все ця не майстерність окремих працівників фізичної праці, а навички, уміння тих, хто керує продуктивним процесом у цілому,

відповідає за його технічний стан, як у рамках окремого підприємства, так і в рамках більших господарських одиниць.

Не зважаючи на те, що одним з найважливіших понять, які характеризують процес праці, є продуктивність праці, в економічній літературі щодо цієї категорії немає однозначного визначення. Дослідження теоретичних засад вказує на те, що серед економістів відсутня єдина точка зору з приводу трактування та розмежування категорій "продуктивність", "ефективність", "результативність" та інших властивостей праці.

На даний час в більшості літератури з економіки праці визначення поняття "продуктивність праці" виглядає приблизно так, як висловила Белокрилова Е.Г.: "Продуктивність праці – це плодотворність, продуктивність виробничої діяльності людей, вимірювана кількістю часу, затраченого на одиницю продукції, або кількістю продукції, виробленої в одиницю робочого часу (година, день, місяць, рік)" [3, с.131].

Але поважаючи старі методи вимірювання продуктивності праці, автори підтримують точку зору Петрова Н.И.: "Невже високопродуктивна праця – це обов'язково праця в поті чола, як біблійне покарання за гріхи. Ні, звичайно, праця повинна бути високоорганізованою і висококваліфікованою. Вона повинна супроводжуватися високою якістю зробленого й умілим, розумним використанням знарядь і предметів праці. Вона повинна мати кінцевою метою високий рівень життя людей і планомірний, динамічний розвиток суспільства. І тоді така праця з повним правом можна буде назвати справді продуктивною" [9, с. 61].

Частина економістів, ще з радянських часів, сходяться до думки, що ефективність за змістом більш широка категорія ніж продуктивність праці. Так, К. Маркс, Новожилов В.В., Богиня Д.П., Хромов П.А., Костін Л.А., Забелло В.І. та інші вчені описують поняття "ефективність", як більш широке, ніж продуктивність праці. На їх думку, категорія "ефективність"

може застосовуватися для аналізу всіх видів трудової діяльності, в той же час продуктивність праці характеризує лише матеріальне виробництво.

Новожилов В.В. вперше розмежував поняття "продуктивність" і "ефективність" суспільної праці. Він стверджував, що ефективність праці – більш широке поняття ніж її продуктивність. В ньому враховується не тільки кількість продукції, а і її відповідність потребам, а також елементи народногосподарського ефекту праці які не піддаються вимірюванню.

Богиня Д.П., Грішнова О.А. в своїй роботі "Основи економіки праці" приводять досить значимі аргументи на користь цієї теорії [4, с. 193-194]:

По-перше, розвинута ринкова економіка орієнтує суспільне виробництво на задоволення конкретних потреб споживачів. Це змушує виробників постійно оновлювати продукцію, розширювати її асортимент і поліпшувати якість, а для отримання максимального прибутку в результаті своєї діяльності скорочувати затрати праці. До того ж отримання прибутку підприємцями залежить від того, чи потрібну для споживачів продукцію вони виробляють. Такі умови висувають нові вимоги до оцінки результату праці й зумовлюють необхідність використання об'ємнішої, ніж продуктивність праці, категорії, якою, є ефективність праці. Зростання кількості і ролі працівників сфери обміну і грошово-кредитної системи розширює межі використання останньої.

По-друге, сучасна науково-технічна революція забезпечує розробку і виготовлення різноманітних видів високоякісної продукції, зростання обсягів її виробництва і скорочення затрат праці. Цей багатогранний результат праці не враховується і не оцінюється повною мірою категорією "продуктивність праці", що потребує використання іншої категорії, якою, на наше переконання, може бути "ефективність праці". В умовах сучасної науково-технічної революції зростають кількість і роль праці науковців, конструкторів, робітників та інженерно-технічних працівників, які зайняті в експериментальному виробництві нових зразків техніки, обладнання,

товарів широкого вжитку, що теж розширює сферу застосування категорії "ефективність праці".

По-третє, в сучасному суспільстві зростають кількість і значення праці в нематеріальних галузях суспільного виробництва, результат якої має різноманітні конкретні форми. Оцінка результативності трудової діяльності в нематеріальній сфері суспільного виробництва може бути дана, як ми вважаємо, на основі категорії "ефективність праці".

Автори згодні з тим що нові вимоги висуваються до результатів праці, до виготовлення різноманітних видів високоякісної продукції, зростає кількість і значення праці науковців, конструкторів, робітників, інженерно-технічних працівників та працівників в нематеріальних галузях суспільного виробництва. Проте, в зарубіжній практиці, як вже зазначалося, праця всіх цих працівників вже давно оцінюється за допомогою показників "продуктивності праці", найбільшим прикладом є опубліковані розробки Американського центру продуктивності – "Продуктивність праці білих комірців" [10].

Що до нових вимог які висуваються до результатів праці, як до високоякісної продукції, то для цієї мети використовують показники результативності праці, а показники продуктивності праці вже враховують більшість цих вимог.

Ряд вчених вважає, що продуктивність і ефективність праці характеризують співвідношення результатів і витрат з кількісної сторони, тому їх якісна сторона потребує розгляду такого питання як якість праці.

Поняття "якість праці" в економічній літературі й на практиці застосовується з різною метою. В теоретичному плані воно використовується як узагальнююча характеристика кваліфікаційної складності праці з метою диференціації рівня заробітної плати шляхом побудови тарифної системи. В практиці це поняття використовується як якість виконаної роботи. Якість праці як характеристика ефективності

повинна розглядатись з точки зору двох критеріїв: результативності праці і економічності витрат.

З нашої точки зору й з точки зору Міжнародної організації праці, у концептуальному змісті "якість праці" – основна складова продуктивності праці, тому що вона прямо впливає на результати діяльності підприємства. Через обсяги реалізації якість найбільш чітко відбиває продуктивність праці, тому що якість теж інтегрований показник: це і якість організації, і якість управління, і якість персоналу, і якість праці, і якість матеріалів.

Не дивлячись на широке розповсюдження терміну "ефективність праці", він не отримав серед економістів єдиного змістовного визначення. Нерідко в теорії і практиці поняття "ефективність праці", "продуктивність праці", "результативність праці" ототожнюються.

Так, Ткаченко В.П. вважає, що продуктивність праці це форма вираження її ефективності чи результативності, а А.Г. Грязнова поєднує поняття ефективності живої праці з її продуктивністю.

Берзін І.С., Калінін В. П. вважають, що "Під продуктивністю праці слід розуміти ефективність трудової діяльності людей. Зростання продуктивності праці означає підвищення її результативності (ефективності)".

Яковенко Е.Г. вважає, що продуктивність праці – це ступінь плідності, результативності доцільної діяльності людей в процесі виробництва товарів і послуг протягом певного часу. При характеристиці цього поняття завжди мають на увазі продуктивність живої праці. Продуктивність праці – центральне поняття ефективності суспільного виробництва. Категорія "продуктивність праці" характеризує результативність трудової діяльності й визначає кількість продукції, товарів і послуг, зроблених у певний період часу з використанням конкретного трудового ресурсу [14, с.25-27].

Буряк П.Ю. вважає, що продуктивність праці – це показник її ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням

обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількістю праці, затраченої на виробництво цього обсягу, з іншого боку. Продуктивність праці визначає ступінь ефективності процесу праці [5, с.70].

Виноградов І.П. робить висновок: "продуктивність праці відображає ступінь ефективності конкретної живої праці, яка виготовляє певну кількість матеріальних благ в одиницю робочого часу... Зростання продуктивності праці проявляється в скороченні витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції, або (що є теж саме) в збільшені випуску продукції при одних і тих же витратах робочого часу".

Остаточно підтверджує цю теорію Д.П. Богиня який спочатку підтримує теорію більш широкого показника "ефективності праці", а потім висловлює таку думку: "Узагальнюючим показником ефективності використання робочої сили є продуктивність праці, що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, в даному випадку – результатів праці та її витрат" [4, с.201].

Автори більш підтримують точку зору Астрадаускас В.С. В роботі "Система показників продуктивності праці (методи планування і аналізу)" він зазначає, що ніяких нових, конструктивних показників ефективності праці порівняно з відомими показниками продуктивності в економічній літературі не пропонується, тому недоцільне вживання самого терміну "ефективність праці" [2, с. 37].

Останнім часом з'являються вітчизняні автори, що підтримують зарубіжну точку зору. Наприклад, Г.Н. Черкасов вважає, що ефективність є більш вузьким поняттям ніж продуктивність праці.

У цьому плані заслуговує на велику увагу ознайомлення із закордонною теорією продуктивності: природи, значення, джерел, а також визначення впливу показників продуктивності на кінцеві результати роботи підприємства.

Відповідно до західної економічної теорії, продуктивність – це комплексна проблема, яку необхідно розглядати як в економічному, так і в

соціальному аспектах. Крім того, це поняття більше широке, чим ефективність.

На думку Стивенсона В. Дж., ефективність означає: витягти максимум з наявних ресурсів, а продуктивність – ефективне використання всіх можливих ресурсів. Наприклад, "проблема ефективності при підстриганні трави на галявині ручною газонокосаркою змусила сфокусуватися на тім, як оптимальніше використовувати вже наявну газонокосарку. Проблема продуктивності включила б можливість використання електричної косарки" [13, с.66].

Згідно з закордонними поглядами більш широким показником ніж "ефективність й продуктивність праці" є "результативність праці".

Слезінгер Т.Є. під результативністю праці розуміє "ступінь досягнення поставленої мети..., забезпечення конкурентоздатності продукції і високої якості виконуваних робіт та послуг за всією сукупністю споживчих властивостей понад ті вимоги, що враховані при оцінці продуктивності праці" [12, с. 274].

Так, видатний вчений Синк Д.С. виділяє як мінімум сім різних, але не обов'язково взаємовиключні критерії результативності [7, с. 68-71]:

1. Дієвість, ефективність (effectiveness) – це ступінь досягнення системою поставлених перед нею цілей, ступінь завершення "потрібної" роботи.

2. Економічність (efficiency) – це ступінь використання системою "потрібних" речей.

3. Якість (quality) – це ступінь відповідності системи вимогам, специфікаціям і очікуванням.

4. Прибутковість (profitability, benefit/burden) – це співвідношення між валовими доходами (у ряді випадків – кошторисом) і сумарними витратами (у ряді випадків – фактичними витратами).

5. Продуктивність (productivity) – це співвідношення кількості продукції системи й кількості витрат на випуск відповідної продукції. При

цьому показник продуктивності включає відношення показників дієвості і якості до показників економічності, а також коли кількість продукції й витрат визначаються у фінансовому вигляді, то показник продуктивності є показником прибутковості. Завдяки цьому даний показник є найбільш важливим серед показників результативності.

6. Якість трудового життя (quality of work life) – це те, яким образом особи, причетні до системи, реагують на соціально-технічні аспекти даної системи.

7. Впровадження нововведень (innovation) – можна визначити як прикладна творчість. Це процес, за допомогою якого ми одержуємо нові, більш досконалі товари й послуги.

Амстронг М., визначає ще більшу кількість показників результативності: гнучкість, якість, прибутковість, прибуток на інвестований капітал, валовий прибуток, оборотність товарних запасів, відповідність стандартам, кількість скарг від клієнтів, інновації, обсяг продажів на квадратний метр, загальний час виробничого циклу, обсяг відходів, відсоток загублених замовлень, строк розробки нової продукції, дохід на додану вартість, кількість клієнтів, співвідношення "продажу – запаси", використання устаткування, кількість повернень, моральна обстановка в колективі, кількість прогулів, поломки устаткування, рівень продуктивності, інші показники [1, с. 266]. Проте, найважливішим показником "результативності праці" якому Амстронг М. приділяє більше уваги – це "продуктивність праці".

Як доповнення можна представити висловлювання Богиня Д.П., який ототожнює поняття ефективність праці та результативність: "Ефективність праці – це її результативність. Вона показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці" [4, с. 192].

Таким чином, якщо зіставити погляди вчених, які більш широко визначають показники "ефективності праці", з поглядами закордонних

вчених, тоді можна зробити висновок що проблема полягає у термінології, й більшою частиною в перекладі термінів з однієї мови на іншу. На думку авторів необхідно залишити такі терміни як "продуктивність праці" й "результативність праці". А також приділити увагу більш новим термінам як "рентабельність праці" й "фінансова продуктивність".

Як свідчить історія розвитку цивілізації, високі темпи економічного росту забезпечувалися творчою працею. Тому інноваційна праця в цей час і визначає рівень добробуту народу й багатства країни. На думку Генкина Б.Н., поняття продуктивної праці може представляти тільки історичний інтерес. "Практично треба говорити про рентабельну й нерентабельну працю, як у сфері матеріального виробництва, так і в інтелектуальній сфері – при створенні добутоків культури, науки, літератури, мистецтва" [6, с. 101].

Такий підхід дозволяє визначити ефективність трудової діяльності в будь-якій сфері на рівні макроекономічного аналізу. На рівні окремого підприємства співвідношення прибутку й середньооблікової чисельності працівників представляє, на думку Русак Н. А., фінансову продуктивність. Крім того, вона може бути розрахована і як відношення ціни одиниці продукції до ціни одиниці основного ресурсу на її виготовлення. Наприклад, ціни штанів до ціни матеріалу. У цьому випадку фінансова продуктивність характеризує міру відшкодування додаткових витрат у граничній ціні в результаті підвищення собівартості за рахунок росту ціни на основні ресурси [11, с. 270].

Однак і такий підхід у вимірі продуктивності праці має ряд недоліків. Він дуже чутливий до цін на продукцію, що випускається, залежить від її рентабельності і його неможливо використовувати для оцінки праці структурних підрозділів підприємства.

Висновки. Як висновок, схематично відобразимо систему понять, які характеризують результативність й продуктивність праці в країнах з розвиненою ринковою економікою (рис. 2).

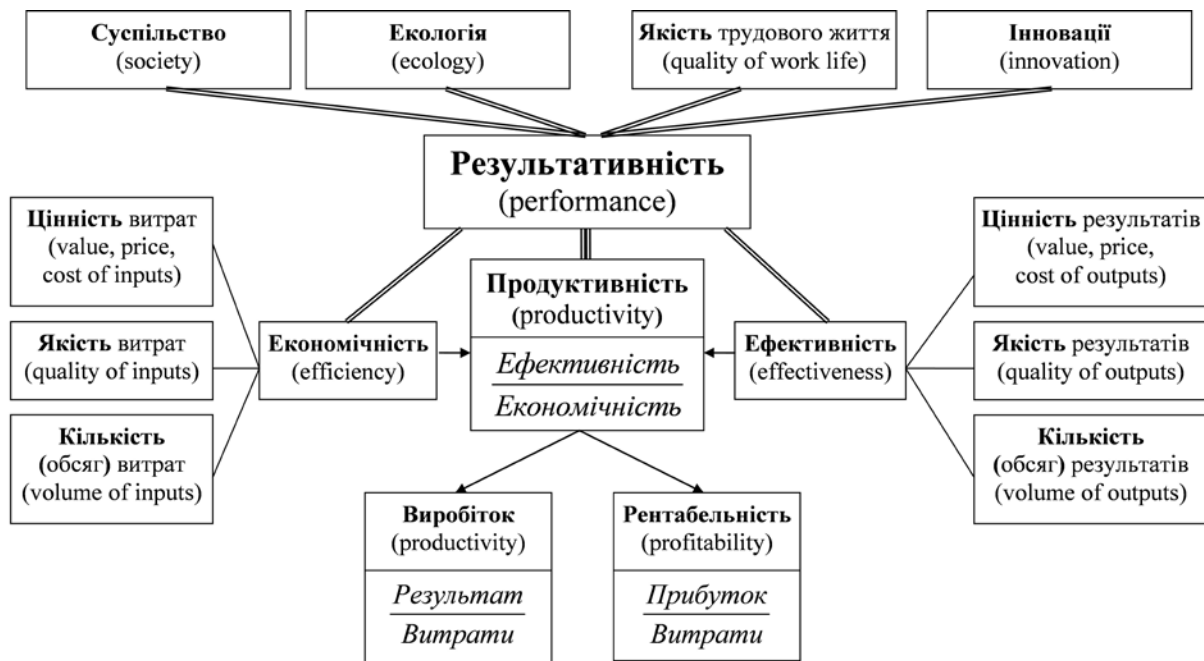

Рис. 2. Система понять результативності й продуктивності праці

Д. Скотт Сінк в роботі "Управління продуктивністю" процитував філософський афоризм: "Не можна управляти чим-небудь, якщо ви не можете це виміряти. І не можна що-небудь виміряти не зрозумівши" [40, с. 114]. На думку авторів, дана схема може бути використана на вітчизняних підприємствах для покращення розуміння сучасного понятійного апарату та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках.

На закінчення, згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці, розрізняють поняття "продуктивність" і "продуктивність праці". Продуктивність – це є ефективність використання ресурсів та чинників праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації – під час виробництва різних товарів і надання послуг. Вона відбиває взаємозв'язок між кількістю і якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, що були витрачені на їх виробництво. Продуктивність дає змогу порівнювати виробництво на різних рівнях економічної системи (на рівні окремого індивіда, цеху, підприємства, організації, галузі й держави) з використаними ресурсами. Під час їхньої оцінки необхідно враховувати зростання вартості енергії, сировини, витрат пов'язаних з безробіттям, тощо. [8, с.129-130]. Таким чином, "продуктивність праці" – є частковим

показником "продуктивності виробництва" й основним показником "результативності праці".

1. Армстронг М. Менеджмент: методы и приемы: Пер. с 3-го англ. изд. – К.: Знання-Прес, 2006. – 876с.

2. Астраускас В.С. Система показателей производительности труда (методы измерения, планирования и анализа). – Вильнюс: Минтис 1979. – 237 с.

3. Белокрылова О.С. Экономика труда: Конспект лекций. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 223с.

4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посібник. – К.: Знання-ПРЕС, 2000. – 313 с.

5. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудова: Навч. посіб. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 438с.

6. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов – М.: Норма, 2002. – 400с.

7. Д.Скотт Синк. Управление производительностью. Планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. – М.: Прогресс, 1989. – 528с.

8. Калина А.В. Економіка праці. Навч. посіб. / МАУП. – К.: МАУП, 2004. – 268с.

9. Петров Н.И. О производительности труда. – М.: Знание, 1991. – 62с.

10. Производительность труда белых воротничков / общ. ред. В.В. Зотова. – М.: Прогресс, 1989. – 248 с.

11. Русак Н.А., Русак В.А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: Справочное пособие. – Минск: Высш. школа, 1997. – 309 с.

12. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учеб. пособ. – М.: ИНФРА – М, 1996. – 335с.

13. Стивенсон В.Д. Управление производством: Пер. с англ. – М.: ООО "Изд-во Лаборатория базовых знаний"; ЗАО "Изд-во Бином", 1998. – 928 с.

14. Яковенко Е.Г. Экономика труда: учебное пособие. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2004. – 319с.

Список використаної літератури. 1. Крайнев П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: Монографія. – К.: Вид. дім "Ін Юре", 2004. – 448 с. 2. Національний стандарт № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав", затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1440 від 10.09.2003 р. 3. Новосельцев О.В. Оценка интеллектуальной собственности. Методы расчета цены лицензии // Труды 8-й Междунар. науч.-практ. конф. "Актуальные проблемы охраны интеллектуальной собственности". – К.: УкрЦИПИП, 2004. – С. 92–110. 4. Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності: Тематична збірка / Укл.: П.М. Цибульов, Г.Н. Сердюк, С.М. Болєний. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. – 314 с. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи", затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 242 від 18.10.1999 р. 6. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г. Управління інтелектуальною власністю / За ред. П.М. Цибульова. – К., 2005. – 448 с. 7. Чеботарьов В., Герасименко О. Роль оцінки об'єктів інтелектуальної власності при їх комерціалізації // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 8. – С. 31–34. 8. Якимихо А.П. Управление объектами интеллектуальной собственности. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2006. – 335 с.

Надійшла до редколегії 09.06.08

УДК 331.1

К 78

К.В. Красночубенко, доц., канд. екон. наук;

С.І. Сергійчук, викладач

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ

Досліджені різні підходи до визначення поняття "продуктивність праці" в різних сферах економіки, при яких деякі показники (продуктивності, ефективності, результативності та якості праці) розглядалися як ширші, ніж інші; визначені переваги і недоліки даних підходів. Систематизований понятійний апарат у вигляді схеми показників продуктивності й результативності праці.

Исследованы различные подходы к определению понятия "производительность труда" в разных сферах экономики, при которых некоторые показатели (производительности, эффективности, результативности и качества труда) рассматривались как более широкие, чем другие; определены преимущества и недостатки данных подходов. Систематизирован понятийный аппарат в виде схемы показателей производительности и результативности труда.

Different approaches to definition of concept "labor productivity" in different spheres of economy are opened. Various approaches at which some parameters (productivity, efficiency, effectiveness and qualities of labor) were considered as wider than others, investigated advantages and lacks of the given approaches are determined. The conceptual device as the circuit of parameters of productivity and effectiveness of labor is systematized.

Ключові слова: продуктивність, ефективність, результативність та якість праці.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що одним з найважливіших понять, які характеризують процес праці, є продуктивність праці, в економічній літе-

ратурі щодо цієї категорії немає однозначного визначення. Дослідження теоретичних засад указує на те, що серед економістів відсутня єдина точка зору відносно трактування та розмежування категорій "продуктивність", "ефективність", "результативність" та інших властивостей праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні проблеми продуктивності праці знайшли своє відображення в основоположних роботах науковців минулого: А. Сміта, Р. Оуена, Ч. Беббіджма, О. Конта, Н. Сеніора, Ф. Тейлора, Г. Емерсона, А. Файоля, Ф. Гілберта, Б. Сеєма, Ф. Бастіа, К. Маркса. Серед сучасних учених-економістів суттєвий внесок у розвиток теорії й практики зробили: Д. Скотт Сінк [11], Д. Кендрік, Е. Деннісон, С. Фабрикант, Р. Солоу, Д. МакГрегор, Т. Пітерс, Р. Уотермен, М.Х. Маскон, П. Друккер, Д.П. Богиня [4], І.К. Бондар, Р.В. Гаврилов, Б.М. Генкін [6], О.Е. Германова, О.М. Колот, В.С. Астраускас [2], М. Абрамович, І.І. Прокопенко.

Мета статті полягає в дослідженні поглядів провідних учених на продуктивність праці та в систематизації понятійного апарату.

Виклад основного матеріалу. Продуктивність праці – досить широке економічне поняття та, як будь-яке поняття, характеризується змістом (повнота врахування витрат праці) та обсягом (рівень управління).

За обсягом поняття продуктивності праці охоплює економіку в цілому, галузі, підприємства, робочі місця, окремі продукти. Змістом (ознакою) її може бути валовий виробіток на одного працівника, обсяг виробленої чистої продукції або кількість деталей на відпрацьований час. Основна відмінність застосування поняття продуктивності праці в теорії й практиці зарубіжних країн від його трактування в нашій практиці – саме за обсягом: по вертикалі, за рівнем управління, вони збігаються (від окремого працівника до рівня держави в цілому); по горизонталі, за повнотою врахування витрат праці, крім виробничої сфери в зарубіжних країнах, це поняття охоплює також усю сферу послуг (включаючи урядові заклади), а у виробничій сфері – всі категорії працівників, а не тільки так звані продуктивні (рис. 1).

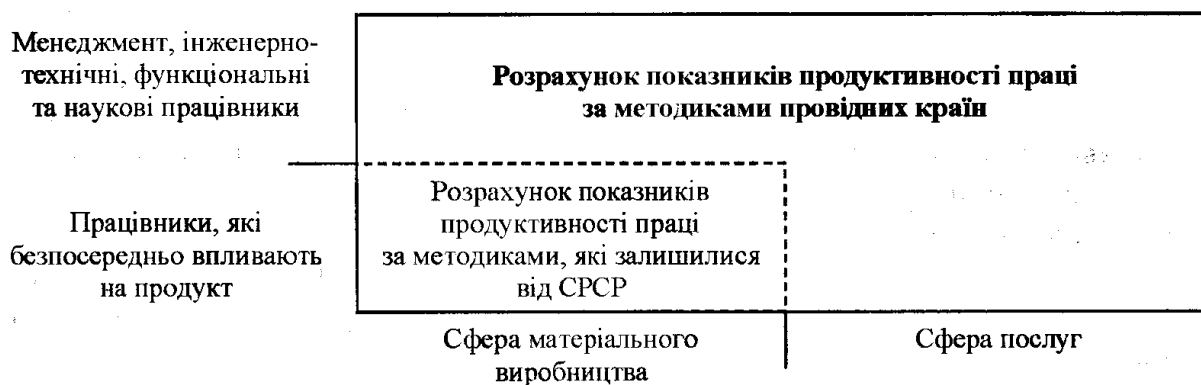

Рис. 1. Економічні сфери, для яких розраховують продуктивність праці в провідних країнах з розвинуеною ринковою економікою

Серед українських учених відсутня єдина точка зору щодо трактування та розмежування в поняттях "продуктивна" і "непродуктивна" праця. Це недолік, який залишився від радянських часів і не так далеко відійшов від трактувань Адама

Сміта. У сучасних умовах дана теорія не має права на існування і є анахронізмом. Представники професій, праця яких за часів А. Сміта не закріплювалася ні в якому матеріальному продукті, зайняли в структурі зайнятості розвинених країн домінуюче місце. Послуги набули продуктивного характеру і враховуються як рівноправна частина валового національного продукту. А тим часом серед українських учених уявлення про продуктивну й непродуктивну працю ніби застигли на рівні тої епохи, коли практично єдиним джерелом багатства й добробуту була фізична праця безпосереднього виробника матеріальних благ. Термін "невиробнича діяльність" занадто часто розшифровується на практиці як "непродуктивна діяльність". І це негативно позначається на оцінці тенденцій розвитку професійної структури зайнятості, проявом чого можуть бути свідомі й несвідомі спроби закріпити сформовану в нашій країні в період індустріалізації структуру кадрів, характерну для економіки з перевагою ручної й машинно-ручної праці.

Необхідно перестати прислухатися до активних прихильників витратного господарського механізму, що звикли віддавати перевагу не технічному переозброєнню й впровадженню працезберігаючих технологій, а перенасиченню виробництва надлишковою чисельністю робітників, які безпосередньо впливають на продукт. Продукція наших підприємств не витримує конкуренції із закордонною саме в тих параметрах, які забезпечуються різними групами невиробничого персоналу. Якщо звернутися до світового досвіду, то на одне нове робоче місце в машинно-ручному виробництві необхідно три-чотири і більше нових місць "невиробничого" характеру.

Під продуктивною можна розуміти тільки працю з безпосереднього випуску продукції, тоді продуктивність робочого місця (цеху, підприємства) – це сумарна продуктивність окремих працівників на конвеєрі. Але можна розглядати як продуктивну також працю й організаторів виробництва, які поєднують живу й упереджену працю в єдиний технологічний процес. Про те, наскільки ефективно таке поєднання – через організаційну структуру виробництва, систему стимулювання, набір технологічних рішень, – може свідчити відповідний показник продуктивності. В остаточному підсумку, мета виміру продуктивності праці – знаходження резервів підвищення її рівня. Основні резерви сьогодні, швидше за все, це не майстерність окремих працівників фізичної праці, а навички, уміння тих, хто керує продуктивним процесом у цілому, відповідає за його технічний стан як у рамках окремого підприємства, так і в рамках більших господарських одиниць.

На даний час у більшості робіт з економіки праці визначення поняття "продуктивність праці" наводиться приблизно в такому вигляді, як висловила Є.Г. Белокрилова: "Продуктивність праці – це плодотворність, продуктивність виробничої діяльності людей, вимірювана кількістю часу, затраченого на одиницю продукції, або кількістю продукції, виробленої в одиницю робочого часу (година, день, місяць, рік)" [3, с. 131].

Але поважаючи старі методи вимірювання продуктивності праці, автори підтримують точку зору М.І. Петрова: "Невже високопродуктивна праця – це обов'язково праця в поті чола, як біблійне покарання за гріхи? Ні, звичайно, праця повинна бути високоорганізованою і висококваліфікованою. Вона повинна супроводжуватися високою якістю зробленого й умілим, розумним використанням знарядь і пред-

метів праці. Вона повинна мати кінцевою метою високий рівень життя людей і планомірний, динамічний розвиток суспільства. І тоді таку працю з повним правом можна буде назвати справді продуктивною" [8, с. 61].

Частина економістів (К. Маркс, В.В. Новожилов, Д.П. Богиня, П.А. Хромов, Л.А. Костін, В.І. Забелло) вважає, що за змістом ефективність – більш широка категорія, ніж продуктивність праці. На їх думку, категорія "ефективність" може застосовуватися для аналізу всіх видів трудової діяльності, в той же час продуктивність праці характеризує лише матеріальне виробництво.

В.В. Новожилов уперше розмежував поняття "продуктивність" та "ефективність" суспільної праці. Він стверджував, що ефективність праці – більш широке поняття, ніж її продуктивність. У ньому враховується не тільки кількість продукції, а й її відповідність потребам, а також елементи народногосподарського ефекту праці, які не піддаються вимірюванню.

Д.П. Богиня і О.А. Грішнова наводять досить значимі аргументи на користь цієї теорії [4, с. 193–194]:

по-перше, розвинута ринкова економіка орієнтує суспільне виробництво на задоволення конкретних потреб споживачів. Це змушує виробників постійно оновлювати продукцію, розширювати її асортимент і поліпшувати якість, а для отримання максимального прибутку в результаті своєї діяльності – скорочувати затрати праці. До того ж отримання прибутку підприємцями залежить від того, чи потрібну для споживачів продукцію вони виробляють. Такі умови ставлять нові вимоги до оцінки результату праці й спричиняють необхідність використання об'ємнішої, ніж продуктивність праці, категорії, якою є ефективність праці. Зростання кількості і ролі працівників сфери обміну і грошово-кредитної системи розширює межі використання останньої;

по-друге, сучасна науково-технічна революція забезпечує розробку і виготовлення різноманітних видів високоякісної продукції, зростання обсягів її виробництва і скорочення затрат праці. Цей багатогранний результат праці не враховується і не оцінюється повною мірою категорією "продуктивність праці", тому потрібне використання іншої категорії, якою може бути ефективність праці. В умовах сучасної науково-технічної революції зростають кількість і роль праці науковців, конструкторів, робітників та інженерно-технічних працівників, які зайняті в експериментальному виробництві нових зразків техніки, обладнання, товарів широкого вжитку, що теж розширює сферу застосування категорії "ефективність праці";

по-третє, в сучасному суспільстві зростають кількість і значення праці в нематеріальних галузях суспільного виробництва, результат якої має різноманітні конкретні форми. Оцінка результативності трудової діяльності в нематеріальній сфері суспільного виробництва може бути дана на основі категорії "ефективність праці".

Автори згодні з наведеними аргументами. Проте в зарубіжній практиці праця всіх зазначених категорій працівників уже давно оцінюється за допомогою показників продуктивності праці, прикладом є опубліковані розробки Американського центру продуктивності [9].

Що стосується нових вимог, які ставляться до результатів праці як до високоякісної продукції, то для цієї мети використовують показники результативності праці, а показники продуктивності праці вже враховують більшість цих вимог.

Ряд учених вважає, що продуктивність та ефективність праці характеризують співвідношення результатів і витрат з кількісної сторони, тому їх якісна сторона потребує розгляду такого питання, як якість праці.

Поняття "якість праці" в економічній літературі й на практиці застосовується з різною метою. У теоретичному плані воно використовується як узагальнююча характеристика кваліфікаційної складності праці з метою диференціації рівня заробітної плати шляхом побудови тарифної системи. У практиці це поняття використовується як якість виконаної роботи. Якість праці як характеристика ефективності повинна розглядатися з точки зору двох критеріїв: результативності праці та економічності витрат.

За визначенням Міжнародної організації праці, у концептуальному змісті якість праці – основна складова продуктивності праці, тому що вона прямо впливає на результати діяльності підприємства. Через обсяги реалізації якість найбільш чітко відбиває продуктивність праці, тому що якість – інтегрований показник, що включає в себе якість організації й управління, персоналу, праці та матеріалів.

Незважаючи на широке розповсюдження терміна "ефективність праці", він не отримав серед економістів єдиного змістовного визначення. Нерідко в теорії і практиці поняття "ефективність праці", "продуктивність праці", "результативність праці" ототожнюються.

Так, В.П. Ткаченко вважає, що продуктивність праці – це форма вираження її ефективності чи результативності, а А.Г. Грязнова поєднує поняття ефективності живої праці з її продуктивністю.

І.Є. Берзін і В.П. Калінін вважають, що під продуктивністю праці слід розуміти ефективність трудової діяльності людей. Зростання продуктивності праці означає підвищення її результативності (ефективності).

Є.Г. Яковенко зазначає, що продуктивність праці – це ступінь плідотворності, результативності доцільної діяльності людей в процесі виробництва товарів і послуг протягом певного часу. При характеристиці цього поняття завжди мають на увазі продуктивність живої праці. Продуктивність праці – центральне поняття ефективності суспільного виробництва. Категорія "продуктивність праці" характеризує результативність трудової діяльності й визначає кількість продукції, товарів і послуг, вироблених у певний період часу з використанням конкретного трудового ресурсу [14, с. 25–27].

П.Ю. Буряк вважає, що продуктивність праці – це показник її ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількістю праці, затраченої на виробництво цього обсягу, з іншого боку. Продуктивність праці визначає ступінь ефективності процесу праці [5, с. 70].

І.П. Виноградов робить висновок: "Продуктивність праці відображає ступінь ефективності конкретної живої праці, яка виготовляє певну кількість матеріальних благ в одиницю робочого часу... Зростання продуктивності праці проявляється в скороченні витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції, або (що є те ж саме) в збільшенні випуску продукції при одних і тих же витратах робочого часу".

Остаточно підтверджує цю теорію Д.П. Богиня, який спочатку підтримує теорію більш широкого показника "ефективності праці", а потім висловлює таку думку: "Узагальнюючим показником ефективності використання робочої сили є продуктивність праці, що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, у даному випадку – результатів праці та її витрат" [4, с. 201].

Автори більш підтримують точку зору В.С. Астраускаса. Він зазначає, що ніяких нових, конструктивних показників ефективності праці порівняно з відомими показниками продуктивності в економічній літературі не пропонується, тому недоцільне вживання самого терміна "ефективність праці" [2, с. 37].

Останнім часом з'являються вітчизняні автори, що підтримують зарубіжну точку зору. Наприклад, Г.М. Черкасов вважає, що ефективність є більш вузьким поняттям, ніж продуктивність праці. У цьому плані заслуговує на велику увагу ознайомлення із закордонною теорією продуктивності: природою, значеннями, джерелами, а також визначенням впливу показників продуктивності на кінцеві результати роботи підприємства. Відповідно до західної економічної теорії, продуктивність – це комплексна проблема, яку необхідно розглядати як в економічному, так і в соціальному аспектах. Крім того, це поняття більш широке, ніж ефективність.

На думку В.Дж. Стівенсона, ефективність означає "витягти максимум з наявних ресурсів, а продуктивність – ефективне використання всіх можливих ресурсів". Наприклад, "проблема ефективності при підстриганні трави на галявині ручною газонокосаркою змусила сфокусуватися на тому, як оптимальніше використовувати вже наявну газонокосарку. Проблема продуктивності включила б можливості використання електричної косарки" [13, с. 66].

Згідно з закордонними поглядами більш широким показником, ніж ефективність і продуктивність праці, є результативність праці.

Г.Е. Слезінгер під результативністю праці розуміє "ступінь досягнення поставленої мети..., забезпечення конкурентоспроможності продукції і високої якості виконуваних робіт та послуг за всією сукупністю споживчих властивостей понад ті вимоги, що враховані при оцінці продуктивності праці" [12, с. 274].

Видатний вчений Д.С. Сінк виділяє сім різних, але не обов'язково взаємовиключних критеріїв результативності [11, с. 68–71]:

1. Дієвість, ефективність (effectiveness) – це ступінь досягнення системою поставлених перед нею цілей, ступінь завершення "потрібної" роботи.

2. Економічність (efficiency) – це ступінь використання системою "потрібних" речей.

3. Якість (quality) – це ступінь відповідності системи вимогам, специфікаціям та очікуванням.

4. Прибутковість (profitability, benefit/burden) – це співвідношення між валовими доходами (у ряді випадків – кошторисом) і сумарними витратами (у ряді випадків – фактичними витратами).

5. Продуктивність (productivity) – це співвідношення кількості продукції системи й кількості витрат на випуск відповідної продукції. При цьому показник продуктивності включає в себе відношення показників дієвості та якості до показників економічності; коли кількість продукції й витрати визначаються у фінансо-

вому вигляді, показник продуктивності є показником прибутковості. Завдяки цьому даний показник є найбільш важливим серед показників результативності.

6. Якість трудового життя (quality of work life) – це те, яким чином особи, причетні до системи, реагують на соціально-технічні аспекти даної системи.

7. Упровадження нововведень (innovation) – може бути визначене як прикладна творчість. Це процес, за допомогою якого ми одержуємо нові, більш досконалі товари й послуги.

М. Армстронг визначає ще більшу кількість показників результативності: гнучкість, якість, прибутковість, прибуток на інвестований капітал, валовий прибуток, оборотність товарних запасів, відповідність стандартам, кількість скарг від клієнтів, інновації, обсяг продажів на квадратний метр, загальний час виробничого циклу, обсяг відходів, відсоток утрачених замовлень, строк розробки нової продукції, дохід на додану вартість, кількість клієнтів, співвідношення "продажі – запаси", використання устаткування, кількість повернень, моральну обстановку в колективі, кількість прогулів, поломки устаткування, рівень продуктивності, інші показники [1, с. 266]. Проте найважливішим показником результативності праці, якому М. Армстронг приділяє більше уваги, є продуктивність праці.

Д.П. Богиня ототожнює поняття ефективності праці та результативності: "Ефективність праці – це її результативність. Вона показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці" [4, с. 192].

Таким чином, якщо зіставити погляди вчених, які більш широко визначають показники ефективності праці, з поглядами закордонних учених, то можна зробити висновок, що проблема полягає в термінології й більшою частиною в перекладі термінів з однієї мови на іншу. На думку авторів, необхідно залишити такі терміни, як "продуктивність праці" й "результативність праці", а також приділити увагу новим термінам "рентабельність праці" й "фінансова продуктивність".

Як свідчить історія розвитку цивілізації, високі темпи економічного росту забезпечувалися творчою працею. Тому інноваційна праця в цей час і визначає рівень добробуту народу й багатства країни. На думку Б.М. Генкіна, поняття продуктивної праці може становити тільки історичний інтерес. "Практично треба говорити про рентабельну й нерентабельну працю як у сфері матеріального виробництва, так і в інтелектуальній сфері – при створенні досягнень культури, науки, літератури, мистецтва" [6, с. 101]. Такий підхід дозволяє визначити ефективність трудової діяльності в будь-якій сфері на рівні макроекономічного аналізу. На рівні окремого підприємства співвідношення прибутку й середньооблікової чисельності працівників представляє, на думку Н.А. Русака, фінансову продуктивність. Крім того, вона може бути розрахована і як відношення ціни одиниці продукції до ціни одиниці основного ресурсу на її виготовлення. Наприклад, ціни штанів до ціни матеріалу. У цьому випадку фінансова продуктивність характеризує міру відшкодування додаткових витрат у граничній ціні в результаті підвищення собівартості за рахунок зростання ціни на основні ресурси [10, с. 270]. Однак і такий підхід у вимірі продуктивності праці має ряд недоліків. Він дуже чутливий до цін на продукцію, що випускається, залежить від її рентабельності, і його неможливо використовувати для оцінки праці структурних підрозділів підприємства.

Висновки. Як висновок схематично відобразимо систему понять, які характеризують результативність і продуктивність праці в країнах з розвинутою ринковою економікою (рис. 2).

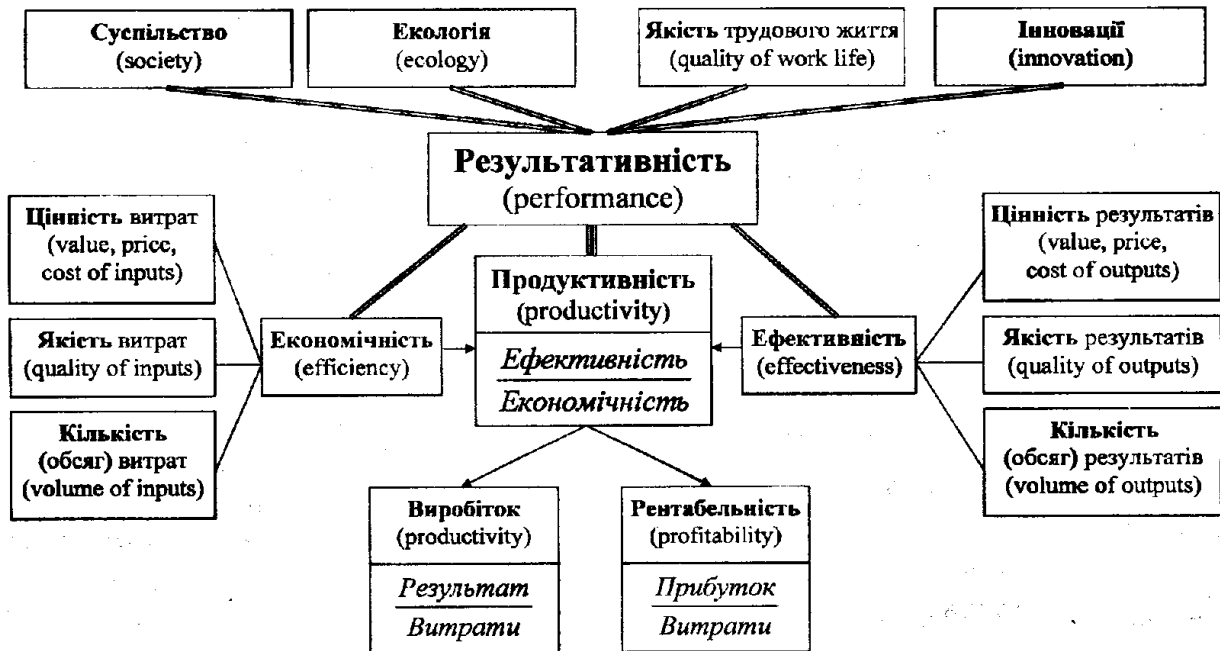

Рис. 2. Система понять результативності й продуктивності праці

Д. Скотт Сінк у роботі "Управління продуктивністю" процитував філософський афоризм: "Не можна управляти чим-небудь, якщо ви не можете це виміряти. І не можна що-небудь виміряти не зрозумівши" [11, с. 114]. Дана схема (див. рис. 2) може бути використана на вітчизняних підприємствах для покращення розуміння сучасного понятійного апарату та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках.

Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці, розрізняють поняття "продуктивність" і "продуктивність праці". Продуктивність – це ефективність використання ресурсів та чинників праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації під час виробництва різних товарів і надання послуг. Вона відбиває взаємозв'язок між кількістю та якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, що були витрачені на їх виробництво. Продуктивність дає змогу порівнювати виробництво на різних рівнях економічної системи (на рівні окремого індивіда, цеху, підприємства, організації, галузі й держави) з використаними ресурсами. Під час оцінки ресурсів необхідно враховувати зростання вартості енергії, сировини, витрат, пов'язаних з безробіттям, тощо [7, с. 129–130]. Таким чином, продуктивність праці є частковим показником продуктивності виробництва й основним показником результативності праці.

Список використаної літератури. 1. Армстронг М. Менеджмент: методы и приемы: Пер. с англ. – К.: Знання-Прес, 2006. – 876 с. 2. Астраускас В.С. Система показателей производительности труда (методы измерения, планирования и анализа). – Вильнюс: Минтис, 1979. – 237 с. 3. Белокрылова Е.Г. Экономика труда: Конспект лекций. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 223 с. 4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посіб.

- К.: Знання-Прес, 2000. – 313 с. 5. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудові відносини: Навч. посіб. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 438 с. 6. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2002. – 400 с. 7. Калина А.В. Економіка праці: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 268 с. 8. Петров Н.И. О производительности труда. – М.: Знание, 1991. – 62 с. 9. Производительность труда белых воротничков / Под общ. ред. В.В. Зотова. – М.: Прогресс, 1989. – 248 с. 10. Русак Н.А., Русак В.А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: Справочное пособие. – Минск: Высш. школа, 1997. – 309 с. 11. Синк Д. Скотт. Управление производительностью. Планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с. 12. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 335 с. 13. Стивенсон В.Дж. Управление производством: Пер. с англ. – М.: Лаборатория базовых знаний, 1998. – 928 с. 14. Яковенко Е.Г. Экономика труда: Учеб. пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 319 с.

Надійшла до редколегії 09.06.08

УДК 519.68: 681.3: 658.512

3-12

О.М. Заботін, доц., канд. екон. наук; Л.О. Овсепян, магістрант
Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Розглянуто стан та основні проблеми кредитування малого бізнесу в Україні та пропозиції щодо вдосконалення системи кредитування в даній сфері.

Рассмотрены положение и основные проблемы кредитования малого бизнеса в Украине и предложения по усовершенствованию системы кредитования в данной сфере.

The stage and the problems of the credits for small business in Ukraine are considered and proposes of modification of its system are given.

Ключові слова: малий і середній бізнес в Україні, проблеми кредитування, підтримка малого бізнесу, кредитні ресурси, кредитні ризики.

Постановка проблеми. Перед позичальниками в Україні постали певні проблеми, зокрема недостатній рівень капіталізації банків, складність процедури перевірки позичальника, бюрократизованість банківської системи, кредитні ризики, високі процентні ставки. Процесу становлення малого бізнесу може сприяти розвиток системи мікрокредитування, що є актуальним на сьогоднішній день.

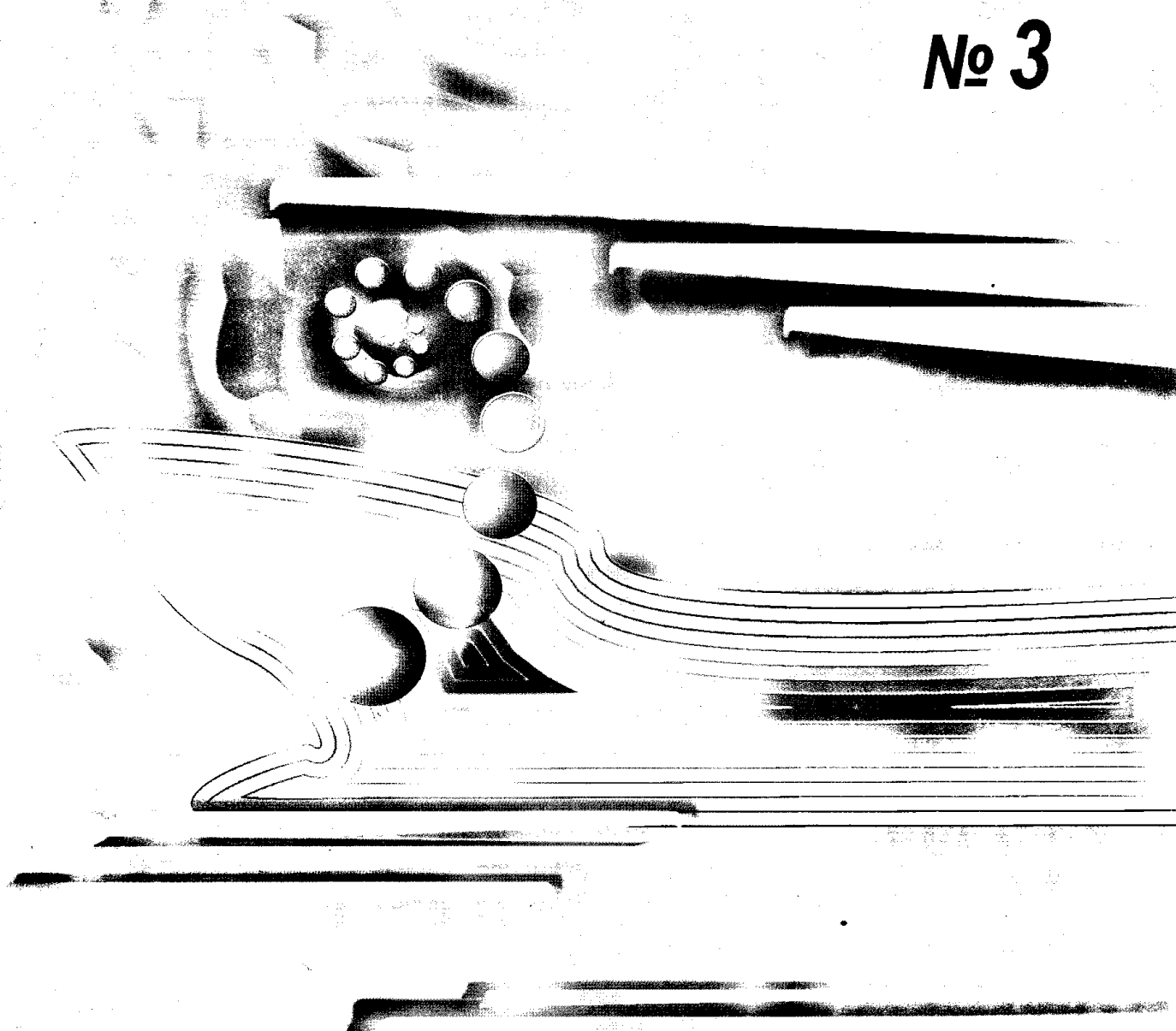
Останні дослідження. Проблеми кредитування малих підприємств розглядали відомі українські економісти, зокрема Б.В. Губський, О.В. Дзюблюк, О.Г. Євтух [2, 3], В.Д. Лагутін, Б.Л. Луців, І.О. Лютий, Т.В. Майорова, С.В. Науменкова, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук [1] та ін. Але авторами робіт не до кінця розкриті всі проблеми кредитування малого бізнесу, і в умовах дефіциту фінансів українця важливо знайти та визначити альтернативні джерела фінансування та конкурентоспроможності таких суб'єктів економіки, як підприємства малого бізнесу.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ

ЗБІРНИК

наукових праць

№ 3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ

Видається шість разів на рік

Заснований у жовтні 1934 р.

№ 3 (420) 2008 р.

Рекомендовано Вченою радою університету

Миколаїв 2008

УДК 629.5: 001.891

ББК 39.42

3-41

Збірник наукових праць НУК. – Миколаїв: НУК, 2008. – № 3 (420).
– 184 с.

Вміщені статті з результатами досліджень у галузях кораблебудування; обробки матеріалів у машинобудуванні; енергетики; електротехніки; інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації; економіки та управління підприємствами.

Збірник є ВАКівським виданням і призначений для інженерно-технічних і наукових працівників, викладачів, аспірантів, докторантів та студентів старших курсів, а також для працівників суднобудівної промисловості.

УДК 629.5: 001.891

ББК 39.42

Затверджено до друку Вченою радою НУК, протокол № 7 від 27.06.08

Редакційна колегія: д-р техн. наук Г.Ф. Романовський (відповідальний редактор); д-р техн. наук В.Ф. Квасницький (заст. відповідального редактора); канд. техн. наук А.Ф. Галь (відповідальний секретар); д-р екон. наук Є.А. Бельтюков (за згодою, Одеський національний політехнічний університет); д-р техн. наук В.С. Блінцов; д-р техн. наук Б.А. Бугаєнко; д-р екон. наук О.М. Гаркуша (за згодою); д-р техн. наук О.М. Дубовий; д-р техн. наук В.В. Зайцев; д-р техн. наук І.І. Коваленко; д-р техн. наук Ю.П. Кондратенко; д-р техн. наук Ю.М. Коробанов; д-р техн. наук Ю.П. Кочанов; д-р техн. наук К.В. Кошкін; д-р техн. наук Ю.М. Лебедєв; д-р екон. наук Л.О. Мармоль; д-р техн. наук О.О. Мільто; д-р техн. наук О.О. Мочалов; д-р техн. наук В.О. Некрасов; д-р техн. наук Г.В. Павлов; д-р екон. наук В.Д. Пантелєєв; д-р екон. наук В.Н. Парсяк; д-р техн. наук О.С. Рашковський; д-р техн. наук С.С. Рижков; д-р техн. наук В.М. Рябенський; д-р техн. наук С.І. Сербін; д-р техн. наук М.Б. Сліжевський; д-р техн. наук А.А. Ставинський; д-р техн. наук В.П. Суслов; д-р техн. наук Б.Г. Тимошевський.

© Національний університет
кораблебудування, 2008

© Видавництво НУК, 2008

ІНФОРМАТИКА, ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТЕХНІКА ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ

<i>Голиков В.И., Голиков И.В.</i> Моделирование оценки качества образования в вузе	84
<i>Фарионова Т.А., Лоренцова А.В.</i> Анализ современных технологий создания информационных систем	89
<i>Барт О.О.</i> Інтеграція програмних пакетів MsProject та MapInfo для управління комунікаціями проекту освоєння морського газового родовища	93

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

<i>Титова І.С.</i> Заробітна плата як інструмент мотивації персоналу	102
<i>Дибач І.Л.</i> Невеликі підприємства України в умовах ринкових трансформацій	109
<i>Фордуй О.В.</i> Особливості визначення прогнозованої вартості проекту на передінвестиційній фазі	115
<i>Пащенко О.В.</i> Прийняття інвестиційних рішень у суднобудуванні на основі нечіткої логіки	118
<i>Рогов Г.К.</i> Фінансова модель корпоративної соціальної відповідальності	122
<i>Івата В.В.</i> Планування як базовий елемент фінансового контролінгу на підприємствах машинобудування	128
<i>Ткаченко С.А.</i> Прагматичний методологічно-інформаційний інструментарій управлінського обліку для отримання результатної інформації про маркетингову діяльність підприємств	131
<i>Бурова Т.А.</i> Основи регулювання аудиторської діяльності в Україні	135
<i>Єфімова Г.В., Чекунова К.В.</i> Порівняльна характеристика підходів та методів оцінки об'єктів інтелектуальної власності	138
<i>Красночубенко К.В., Сергійчук С.І.</i> Систематизація понятійного апарату в сфері управління продуктивністю праці	142
<i>Заботін О.М., Овсепян Л.О.</i> Проблеми кредитування малого і середнього бізнесу в Україні	150
<i>Гросицька О.Є.</i> Принципи і методи оцінки конкурентоспроможності підприємства	155
<i>Приходько С.Б., Приходько Н.В.</i> Применение обобщенного метода моментов для оценки параметров стохастических дифференциальных уравнений, описывающих изменения процентных ставок	159
<i>Гурченков О.П., Крюковська О.С.</i> Напрямки прискорення адаптації агропромислового комплексу Миколаївської області до вимог світової організації торгівлі	162
<i>Мірошніченко О.В.</i> Рівень економічної безпеки України: моніторинг та методика розрахунку	165
<i>Зінченко А.І.</i> Удосконалення керування підприємствами сфери суднобудування України	173

Видавець і виготівник Національний
університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Наукове видання

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ**

№ 3 (420) 2008 р.

(українською та російською мовами)

*Зареєстровано Міністерством юстиції України
Свідоцтво КВ № 11810-681 ПР від 03.10.2006 р.*

**Редактори М.Д. Белікчі, О.Є. Вакула, Ю.О. Вірьовка, Н.О. Шайкіна
Комп'ютерна правка та верстка В.Г. Мазанко
Коректор М.О. Паненко**

**Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2506 від 25.05.2006 р.**

**Підписано до друку 30.06.08. Папір офсетний. Формат 70×100/16.
Друк офсетний. Гарнітура "Таймс" Ум. друк. арк. 14,7. Обл.-вид. арк. 11,3.
Тираж 150 прим. Вид. № 24. Зам. № 251. Ціна договірна.**

**Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5**